

Foto: Zdeněk Tunka (birdphoto.cz)

Během suchého období uděláme jiříčkám velkou službu, když budeme udržovat vlhkou vrstvu hlíny na zahradě či louži na cestě. Pro stavební materiál si rády přijdou i vlaštovky.

Hnízdní příležitosti v lidských sídlech

Odkud se vzali, ti městští ptáci?

Historie měst je samozřejmě mnohem kratší než původ ptačích druhů, které v nich dnes žijí a jsou na nich v menší či větší míře závislé. Některé druhy v lidských sídlech žijí už stovky i tisíce let (rorýs, vlaštovka, čáp), jiné sem pronikají teprve v poslední době (kos od 19. století, holub hřivnáč nebo straka v posledních desítkách let). Původně žili všichni ptáci ve volné přírodě. Vyhledávali místa, která jim poskytovala dostatek potravy a bezpečných hnízdišť i menší predatní tlak. A takové podmínky někteří z nich záhy našli v prostředí formujících se lidských sídel. V procesu synurbanizace (postupné adaptace na městské prostředí) se však v žádném případě nejedná o nějakou příchyllost nebo lásku k člověku, synantropní ptáci se chovají čistě účelově a jeho přítomnost berou jako nutné zlo. Pragmaticky tak využívají výhod, které jim lidská sídla a jejich okolí poskytují. A můžeme se pouze dohadovat, zda se jedná o pouto trvalé. Jako vše v přírodě má totiž i urbánní prostředí svou dynamiku.

Ohrožení

Ve městech ptáci čelí jiným rizikům než ve volné krajině – znečištěnímu ovzduší, hluku, nočním osvětlení, intenzivní dopravě, chemizaci v domácnostech i na zahradách. To vše se popisuje na snížené nabídce potravy. Ubývá i bezpečných hnízdišť a úkrytů. Důvodem jsou stavební úpravy, spojené s opravami fasád a krovů, zateplování domů, případně demolice zdevastovaných budov, ale i plošné mycení keřových porostů, intenzivní údržba trávníků či úbytek zelených ploch v důsledku zahušťování zástavby. Všechny tyto změny kumulativně připravují nejenom ptáky o střechu nad hlavou. Čeho naopak přibývá, jsou nebezpečné bariéry – liniové dopravní stavby, jedna z nejčastějších příčin

úhynu ptáků, nadzemní vodiče a také prosklené plochy, do kterých ptáci narážejí, a zcela zbytečně tak hynou. Významnou roli hrají rovněž naši domácí mazlíčci, zejména kočky a volně pobíhající psi. Na rozdíl od volně žijících kun skalních, lišek či dravců, sov a některých krkavcovitých ptáků nejsou přirozenými predátory, kteří do přírody (i té městské) patří.

Co pro ně můžeme udělat

Vytvořit příznivější podmínky k životu v urbánním prostředí samozřejmě můžeme především my – jako společnost i jako jednotlivci. Třeba rozšířením zelených ploch, kterých se nabízí celá řada – využitím plochých střech, teras i samotných fasád nebo ladem ležících ploch na starých ekologických zátěžích. Stejně tak můžeme pomoci přírodě blízkými úpravami volně rostoucí zeleně ve veřejném prostoru, ale i v našich zahradách. Bobulonosné keře a květinové záhony nabízejí dostatek potravy hmyzu i ptákům. Trávníky sečené se zpožděním anebo aspoň mozaikovitě navíc poskytnou i semena, úkryt a materiál ke stavbě hnízd. V suchém období roku, které často nastává už v časném jaru, zase přijdou vhod různá pítka a mělké nádrže ke koupání. Jiříčkám i vlaštovkám prospěje uměle založená louže s blátem – zdroj stavebního materiálu. To vše pomůže nám i našim opeřeným sousedům adaptovat se v městském prostředí na probíhající klimatickou změnu. Všimějme si potenciálních nebezpečných pastí, jako jsou skleněné plochy či nádrže s vodou, a správně je zabezpečme, nenechávejme naše kočky a psy volně pobíhat, chovejme se zodpovědně při rekonstrukci budov. A pokud naší činností dochází ke ztrátám hnízdních příležitostí, vhodně je kompenzujeme správnými typy budek a umělých hnízd.

Jak pomoci jednotlivým druhům?

poštolka obecná • nepoužívat chemické látky a jedy v zemědělství, instalovat berličky na polích a instalovat vhodné typy hnízdních polobudek na budovách i na stromech

holub hřivnáč • udržovat staré stromy a parky, udržovat různorodé travní plochy

sova pálená • nepoužívat chemické látky a jedy v zemědělství, instalovat berličky na polích, zabezpečovat komíny, sudy a nádrže, instalovat hnízdní budky s antipredační ochranou na půdách

rorýs obecný • stavební práce při rekonstrukcích provádět mimo hnízdní období, při rekonstrukcích budov a zateplování ponechávat stávající hnízdiště; pokud to není technicky možné, nahrazovat ztráty hnízdišť správnou instalací rorýsích budek

vlaštovka obecná • neshazovat hnízda a nezavírat přístup ke hnízdištím, problémy s trusem řešit podložkou pod hnízdem, instalovat umělá hnízda a hnízdní podložky, udržovat zvodnělé plochy s bahnitými břehy, nepoužívat chemické látky a jedy v zemědělství

jiříčka obecná • neshazovat hnízda, problémy s trusem řešit podložkou pod hnízdem, instalovat umělá hnízda a hnízdní podložky, udržovat zvodnělé plochy s bahnitými břehy

rehek domácí • zachovávat hnízdní možnosti na budovách, instalovat hnízdní polobudky, nepoužívat chemické látky a jedy na zahradách

kos černý • zachovávat hnízdní a potravní možnosti výsadbou hustých bobulonosných keřů a ovocných stromů, ponechávat listovku pod keři a stromy, nepoužívat chemické látky a jedy na zahradách, zakládat pítka a koupátka

kavka obecná • zachovávat hnízdní možnosti na budovách, instalovat hnízdní budky

straka obecná • zachovávat starší hnízda (i pro jiné druhy ptáků, kteří je obsazují), slepě nepronásledovat a neodsuzovat – ve volné krajině i ve městech plní důležitou asanační funkci

vrabec domácí • nepoužívat chemické látky a jedy v zemědělství, vysazovat husté bobulonosné keře, omezit seče travních porostů, zachovávat hnízdní možnosti na budovách, zakládat pítka a popeliště

Foto: Richard Gadas

Rorýsi obecní tradičně hnízdí v podstřeší domů, kam zalétají malými otvory; po hnízdění nezanachávají větší stopy a člověka nijak neobtěžují

Problémy a jejich řešení

Problém: Ptáci nám špiní prostor pod hnízdy trusem.

Druhy: jiříčka, vlaštovka

Řešení: Instalujeme podložku pod hnízdo (dřevěnou, plastovou apod.), která trus zachytí a po vylétnutí mládat se dá jednoduše vyčistit. Podložku umísťujeme aspoň 30 cm pod hnízdem, aby nesloužila jako posed pro predátory.

Problém: Ptáci nám špiní fasádu lepením mokré hlíny.

Problém: Hnízdo je v rohu okna, nemůžeme ho otevřít.

Druhy: jiříčka, vlaštovka

Řešení: Instalujeme umělá hnízda (z keramiky, dřevobetonu apod.), která zakoupíme či vyrobíme. Instalaci umělých hnízd se někdy dá hnízdění i částečně „přesměrovat“ na méně problematická místa domu (mimo rohy oken). Podmínkou je, aby hnízda byla shora krytá římsou, přesahem střechy apod. Existují i umělá hnízda s vlastní stříškou, která můžeme instalovat volně na stěnu domu.

Problém: Hnízda ptákům z nové fasády padají. Problém vzniká u moderních fasád použitím nenásákavých materiálů s jemnější strukturou. Hnízdo se tak jiříčkám povede postavit (dokud je materiál vlhký), často v něm ještě vysedí snůšku, ale rostoucí mláďata vyschlé hnízdo zatíží a to ještě i s nevzletnými mláďaty spadne.

Druhy: jiříčka, vlaštovka

Řešení: Instalujeme umělá hnízda, která se buď kotví, nebo napevno přilepují stavebním vysokotahným lepidlem (a jsou tedy absolutně stabilní). V některých případech je možné již spadlé hnízdo zpevnit „košíčkem“ z králíčího pletiva a znovu ho připevnit na původní místo, kde rodiče mláďata dokrmí. Problému můžeme předcházet tak, že tam, kde jiříčky lepí hnízda, použijeme fasádní barvu s větší zrnitostí, ideálně 2–3 mm, přičemž rozdíl v zrnitosti oproti dalším partiím fasády je prakticky nezřetelný. Případně instalujeme destičku z nasákavého materiálu (dřevěnou, betonovou apod.), která slouží jako hnízdní podložka.

Problém: Ptáci znečišťují fasádu trusem.

Druhy: jiříčky, vlaštovky, špačci, poštolky a další. **Řešení: Moderní fasády jsou prakticky bez výjimky samoomyvatelné** a nenásákavé, jsou opatřeny nátěry na bázi silikonových omítek a barev, kde nedochází k trvalému znečištění. I relativně velké znečištění na těchto fasádách mizí při prvním větším dešti, případně se v extrémním případě dá jednoduše odstranit např. tlakovým čističem.

Problém: V podstřeší a na půdě nám hnízdí holubi. Kvůli trusu a nepořádku nemůžeme tyto prostory využívat (třeba tam věšet prádlo). K domestikaci holuba skalního došlo už před sedmi tisíci lety. Domáci holubi uprchli z chovů zdivočeli a žijí ve městech volně ve velkých počtech. Problémem je jejich trus, který se rozkládá na prach a znehodnocuje kulturní památky, ale i roztoči žijící v jejich peří, kteří způsobují alergie a mohou přenášet nemoci. Holubi navíc

představují velkou překážku pro hnízdění volně žijících nekonfliktních druhů, jako jsou rorýsi či netopýři. Holubi hnízdí často v podstřeší domů, kde pak v počtu i několika desítek párů obsadí celou půdu a vytěsní ostatní druhy.

Druhy: holub domácí

Řešení: Hlavně nekrmít! Zákaz krmení upravíme domovním řádem (pokud ho již nestanovuje městská vyhláška), dále můžeme kontaktovat hygienickou stanici nebo deratizační firmu, která sanuje půdy a instaluje opatření proti dosezení (vždy upřednostňujeme lankové systémy před nebezpečnými bodci, které zraňují ostatní ptáky!) a provádí odchyty. Zabraňme holubům v přístupu do podstřeší! Mezi krovem a atikovou římsou ponechejme pouze otvory o velikosti 3 cm na výšku a 6 cm na šířku, kterými se protáhne rorýs či netopýr, ale nikoli holub. Stejně otvory ponechejme i ve světlících a střešních oknech (více na www.sousednetopyr.cz). ➡

Lukáš Viktora, Evžen Tošenovský, Alena Klvaňová

Pozor! Bránit v hnízdění jiříčkám a vlaštovkám tam, kde se již nacházejí jejich hnízdiště, lze jen na základě výjimky ze zákona.

Nedoporučujeme zavěšovat CD, pytlíky, staniolové střapce apod. Rozhodně nepoužívejme bodce proti dosezení ptáků, které nabízejí komerční firmy. Hustota bodců určených k instalaci ve městech proti zdivočelým domácím holubům u jiříček nestačí a naopak může posloužit jako opora hnízda. Bodce (kovové i plastové) mohou navíc ptáky zraňovat!

Všechny druhy volně žijících ptáků jsou u nás chráněny zákonem 114/1992 Sb., o ochraně přírody, a to nejen jedinci a jejich vývojová stadia (vajíčka), ale i vlastní hnízdiště, a to i v době, kdy nejsou aktuálně obsazená (např. mimo hnízdní období). Zákon se nevztahuje na zdivočelé domácí holuby. Pro manipulaci s hnízdem nebo jiný potenciálně škodlivý zásah (např. znepřístupnění objektu uzavřením vletového otvoru) musí být vydána výjimka ze zákona. Tuto výjimku může pro zvláště chráněné druhy (vlaštovka, kavka, rorýs, sova pálená) vydat krajský úřad příslušného kraje (odbor životního prostředí). Pro ostatní volně žijící druhy ptáků může výjimku vydat magistrát nebo městský úřad obce s rozšířenou působností.

Podmínkou vydání výjimky z ochrany obecně i zvláště chráněných druhů je doložení převažujícího vyššího obecného zájmu nad zájmem ochrany přírody a zároveň provedení zásahu tak, aby nedošlo k ohrožení populací daného druhu, včetně případných nařízených kompenzací (např. instalací umělých hnízd). **Shazování hnízd v době hnízdění se snůškami nebo malými mláďaty je považováno za záměrný trestný čin týrání zvířat!**

Užitečné odkazy

Budky, krmítka a další příslušenství: www.zelenadomacnost.com, www.pomahamprirode.cz, www.eshop.birdlife.cz

Více o pomoci ptákům: www.birdlife.cz, www.ochranaptaku.cz

Publikace ČSO ke stažení:

Ptáci a skla: birdlife.cz/Ptaci-a-skla.pdf

Smrtící pasti: birdlife.cz/Smrtici-pasti.pdf

Umělá hnízda zakoupíte na www.zelenadomacnost.com **nebo vyrobíte** dle návodu v časopise Ptačí svět 1/2020 (ke stažení na birdlife.cz/ptaci-svet).

Zdravá zahrada: ekozahrady.com, prirodnizahrada.eu

Foto: Jiří Špyrý a Zazana Špyrová

Poštolky obecné dnes běžně hnízdí na panelových sídlištích

Foto: Martin Ramsey, RSPB

Dobrym řešením problémů se znečištěnou fasádou je instalace umělých hnízd, která jiříčky úspěšně obsazují

Foto: Alena Klvaňová

Zahnízdí-li nám kosi černí v balkonovém truhlíku, dopřejme jim klid a nechme je úspěšně vyvést mláďata

Vydala Česká společnost ornitologická v rámci projektu Domov pro lidi i pro ptáky, Praha 2020. Projekt byl podpořen Ministerstvem životního prostředí, projekt nemusí vyjadřovat stanoviska MŽP.

Ministerstvo životního prostředí

Hnízdní příležitosti v lidských sídlech

Ilustrace: Pavel Procházka

Poštołka obecná

Ve městech od: 20. století
Kdy hnízdí: III–VIII
Kde hnízdí: v různých typech výklenků vyšších budov, ve věžích, na komínech a sloupech elektrického vedení, ale i na parapetu či v truhlíku na balkoně

Sova pálená

Ve městech od: středověku
Kdy hnízdí: III–VIII, v případě dostatku potravy (gradace drobných savců) i později na podzim
Kde hnízdí: na půdách hospodářských budov a kostelů

Rorýs obecný

Ve městech od: starověku
Kdy hnízdí: začátek V až druhá polovina VIII
Kde hnízdí: dutiny v různých typech staveb vyšších než 5 m – v podstřeší, za oplechováním, ve spárách mezi panely, v otvorech ve zdivu

Vlaštovka obecná

Ve městech od: starověku
Kdy hnízdí: V–VIII
Kde hnízdí: ve stájích a chlévech, v průchodech, pod mosty, v halách a garážích, zpravidla uvnitř staveb

Jiříčka obecná

Ve městech od: středověku
Kdy hnízdí: IV–IX
Kde hnízdí: pod římsami a ve výklencích, pod balkony, v rozích oken, zpravidla z vnější strany budov

Vrabec domácí

Ve městech od: starověku
Kdy hnízdí: III–VIII, hnízdiště využívá jako úkryt celoročně
Kde hnízdí: v dutinách budov, v podstřeší, za okapy, v konstrukcích poutačů, svítidel, v odvětrávacích otvorech apod.

Rehek domácí

Ve městech od: středověku
Kdy hnízdí: IV–VII
Kde hnízdí: ve výklencích budov a zdí, za trámy, v polobudkách

Kos černý

Ve městech od: 19. století
Kdy hnízdí: IV–VII
Kde hnízdí: v hustých keřích a stromech, v živých plotech, na dřevinách v kontejnerech i truhlících, na konstrukcích nižších budov

Holub hřivnáč

Ve městech od: konce 20. století
Kdy hnízdí: III–IX, hnízdění se však může protáhnout až do konce X
Kde hnízdí: na stromech, v poslední době výjimečně i na budovách

Straka obecná

Ve městech od: 90. let 20. století
Kdy hnízdí: III–VIII
Kde hnízdí: na stromech a hustých keřích

Kavka obecná

Ve městech od: 20. století
Kdy hnízdí: IV–VI, hnízdiště využívá jako úkryt celoročně
Kde hnízdí: v dutinách budov, v podstřeší, ve výklencích věží, v nevyužívaných komínech, ve stromových dutinách a budkách